

Bước đầu phân tích sự tiến thoái lưỡng nan của thân phận da đen

Liang Jin-song^{1,*}, Zhang Zhifu¹, Tang Guo-qing²

¹ Đại học Quảng Tây, Nam Ninh, Quảng Tây, Trung Quốc

² Đại học Dân tộc Quảng Tây, Nam Ninh, Quảng Tây, Trung Quốc

Nhận ngày 22 tháng 9 năm 2008

Tóm tắt. Bài viết này bàn luận về tư tưởng hậu thực dân, sự tiến thoái lưỡng nan của thân phận da đen trong bối cảnh các nguyên mẫu và bản sao của nền văn minh da trắng, và lý do tại sao người da đen lại trở thành nạn nhân của việc phủ nhận cốt lõi văn hóa của chính họ cũng như việc bị chối bỏ bởi dòng văn hóa chủ lưu của người da trắng.

Trong tác phẩm *Màu da Đen, Mặt nạ Trắng* (1952), tên gốc là *Tổng luận về Xóa bỏ phân biệt đối với người da đen*, Fanon đã bình luận: “Trách nhiệm của tôi là phải nói ra điều này: đối với người da đen, chỉ có duy nhất một vận mệnh - đó là trở thành da trắng”. Fanon định nghĩa mối quan hệ thực dân là sự bất thừa nhận về tâm lý đối với tinh chủ thể của những người dân thuộc địa. Ông nhấn mạnh rằng bản chất vô nhân đạo của chủ nghĩa thực dân đã được hình thành trên cơ sở phân tích các yếu tố tinh thần và tinh chủ thể của những người dân thuộc địa - những người mà cội nguồn văn hóa bản địa của họ bị đe dọa bởi phức cảm tự ti, thấp hèn.

Trong bài viết này, chúng tôi cố gắng khám phá luận thuyết hậu thực dân thông qua việc nghiên cứu kỹ lưỡng tác phẩm *Màu da Đen, Mặt nạ Trắng* của Fanon - tác phẩm nói lên sự tiến thoái lưỡng nan của thân phận da đen trong bối cảnh của nguyên mẫu cũng như bản sao của nền văn minh da trắng. Người da đen trở thành những nạn nhân của việc phủ nhận cốt lõi văn hóa của chính họ cũng như việc bị chối bỏ bởi

dòng văn hóa chủ lưu của người da trắng. Dưới tác động của bối cảnh thực dân, người da đen đã trở thành những người vong bản tự thân về mặt ý thức hệ, và đang nỗ lực để thay đổi vận mệnh của mình - một vận mệnh bấp bênh.

1. Tác động của bối cảnh thời kỳ thực dân

Các giá trị phương Tây đã được truyền bá trong các cư dân bản địa nhằm xây dựng một nền văn hóa Âu châu với tư cách là những giá trị của con người thượng đẳng.

Trong vở kịch theo trường phái biểu tượng của Ama Ata Aidoo, Anowa Kofi Ako đã bán rẻ đồng bào của chính mình để đổi lấy những quyền lợi vật chất. Kofi Ako là đại diện cho sự nổi lên của những người tiểu tư sản - một giai cấp mới trong xã hội châu Phi - những người đã cộng tác với các cường quốc thực dân và chủ nghĩa tư bản, xuất phát từ khao khát hướng tới lý tưởng tư sản. Trong trường đoạn ba, tại tòa đình thự ở Oguaa, chúng ta có thể nhận thấy các đồ đạc ở đây, nếu không phải rõ ràng là đồ

* Tác giả liên hệ. E-mail: jingsong338@163.com

ngoại thì cũng là những đồ sang trọng. Có rất nhiều tấm da thú lông lấy trên nền nhà trải thảm đất tiền. Những vật dụng khác bao gồm một tủ buyp phê khổng lồ trên đó có những bình rượu lớn (chứa rượu mạnh), và những đĩa trang trí cỡ đại. Tại bức tường trung tâm có một lò sưởi, và trên đó có một bức tranh Nữ hoàng Victoria với dáng vẻ nghiêm nghị.

Trong quá trình tích lũy tài sản của mình, Kofi Ako bước vào giai đoạn học hỏi những mô hình của nước Anh thực dân thông qua mô phỏng. Ở điểm này, Kofi Ako đã trở thành minh chứng rõ ràng nhất cho giai cấp thực dân hóa mới hình thành.

Fanon hướng sự chú ý của chúng ta vào vấn đề màu da. Trong một quá trình lịch sử lâu dài của nền văn minh, sự rập khuôn mang màu sắc phân biệt chủng tộc là một khuôn mẫu bất biến được áp dụng cho mọi hình dung của người châu Âu về những người dã man và thuộc một thế giới khác - một cách hình dung về người da đen - những người khác với họ. Trong khi đó, những người da trắng lại cố gắng áp quan niệm của họ để tạo nên hình ảnh người da đen. Do đó, sự khác biệt tôn giáo đã trở thành một chi số cũng như một hình ảnh ẩn dụ cho sự khác biệt về chủng tộc và tộc người. “Những người lai da đen Jamaica có một vài trò khác: họ truyền lại cho chúng ta, những người có màu da sáng, một di sản tổng hòa của sự hòa hợp, đồng hóa và trung thành với bản chất ưu việt của chúng ta. Chúng ta có trách nhiệm phải trở thành những người tình nguyện đi đầu trong quá trình truyền bá nền văn minh (Fanon 1967)”. Do đó, người da đen bị gắn liền với sự lười biếng, bạo lực, mông muội, ngu dốt, thiếu tư duy duy lý và đã trở thành những người vong bản tự thân - bị kẹp giữa văn hóa của bản thân họ và nền văn minh da trắng.

Các vấn đề về màu da đã dẫn đến sự phủ nhận và chối bỏ trong bối cảnh thời kỳ hậu thực dân. Trong hệ thống sáng/đen ở Jamaica, những người có màu da sáng hơn đã bắt chước những kẻ áp bức, bắt nguồn từ lịch sử của hòn đảo này. Nhưng như những gì Cliff đã chỉ ra: “ranh

giới giữa bắt chước và tiếp nối đã trở nên mờ nhạt, mà đúng hơn là biến mất”[2].

Fanon đã giúp chúng ta sáng tỏ thêm nhiều điều về mối quan hệ giữa da trắng - da đen. Luận thuyết đó chứa đựng rất nhiều ý nghĩa, chẳng hạn như vai trò của lập luận và tính duy lý, sự giao tiếp của tư duy thông qua ngôn ngữ và đàm thoại, qua một bài trần thuật, một câu chuyện hay một lời lý giải. Ngôn ngữ có tính chất rất ngẫu nhiên. Tuy nhiên, không có lời nói nào là vô nghĩa và mọi lời nói đều cho chúng ta biết một điều gì đó về thế giới mà mình đang sống. Ở đây, Fanon đã nhắc lại “những người thực dân đã sử dụng những ngôn ngữ như tiếng Anh hay tiếng Pháp như là những công cụ thống trị và những phương tiện để hình thành nhân dạng”[1]. Kết quả là, những người da đen đã bị đẩy vào tình trạng của phức cảm tự ti, thấp hèn.

Chính điều đó đã tạo điều kiện cho việc phân tích luận thuyết về việc tạo dựng bản sắc da đen nhằm mục đích tìm ra những ý tưởng và cấu trúc hàm ẩn, chủ đạo hay thứ yếu. Trong bối cảnh của thời kỳ hậu thực dân, nhận thức tự thân của người châu Âu đã được xây dựng dựa trên quan điểm của chính họ, cho rằng những người dân thuộc địa là những kẻ không có tư duy duy lý, trong khi người châu Âu lại có. Và trong khi châu Âu là một thế giới văn minh, thì những người dân thuộc địa lại là những kẻ dã man, mông muội và lười biếng.

Đằng sau các nguyên mẫu và sao bản đó là một phức cảm tự ti. Mặc dù những người da đen đã cố gắng hết sức để khám phá ra sự thật và ý nghĩa của thân phận da đen, nhưng cuối cùng họ chỉ thấy mình là nạn nhân trong một thế giới hai chiều.

Trong tác phẩm *Nếu tôi có thể viết nó trong lửa, tôi sẽ viết nó trong lửa* của Michelle Cliff, ảnh hưởng của chủ nghĩa thực dân Anh và chủ nghĩa đế quốc Mỹ đối với những trải nghiệm của bà trong thời thơ ấu và tuổi thanh niên là rất đậm nét. “Tôi mặc quần áo Mỹ: quần sooc, quần chùng, áo tắm. Do quá khứ Mỹ của mình, tôi được (các bạn khác) coi là người sáng tạo ra những trò chơi. Cao bồi và Thổ dân. Cảnh sát

và Kẻ trộm. Peter Pan.”[2]. Trong nhận thức của mình, Cliff có một khao khát mạnh mẽ là kiểm soát và sai khiến những người khác.

Trong tác phẩm của mình, Cliff đã tường thuật lại việc màu da trắng của bà đã giúp bà giành được những đặc quyền nhất định trong đám những người Jamaica da đen, chẳng hạn như anh bạn Joe của bà, như thế nào. Những lợi thế của việc có một làn da trắng hơn hầu hết những người Jamaica thực sự đã khiến Cliff khó hiểu, và do đó, với tư cách là một nhà văn cách mạng và một nhà sử học, Cliff đã cố gắng đi tìm nguyên nhân của nó. Theo một ý nghĩa nào đó, Cliff đã cố gắng để làm sáng tỏ lý do tại sao “rất nhiều người trong số chúng tôi nhanh chóng biến thành màu da sáng, và tự phủ nhận nguồn gốc con lai để gán cho mình là dòng dõi của Công tước Devonshire hay bá tước Cornwall”[2].

Chủ nghĩa thực dân tiếp tục có vai trò quan trọng trong thế giới thời kỳ hậu thực dân ở xã hội Jamaica. Những người da sáng đã hoàn toàn bị thuyết phục về tính thượng đẳng của màu da trắng. Những người Jamaica da đen đã tìm đủ mọi cách để có được làn da sáng hơn để đạt được tư cách người da trắng cũng như địa vị của kẻ thống trị. “Nhưng sự mô phỏng chỉ đi được đến đó: Những người da sáng trên thực tế đã trở thành những kẻ thống trị. Ông/Bà ấy sẽ có một anh tài xế, một chị vú em, một cô hầu gái, và một bác làm vườn, tất cả đều là người da đen”[2]. Những người da đen có một mong ước cháy bỏng là được giống như người da trắng. Họ chối bỏ chính quá khứ và những giá trị văn hóa của chính mình. Vận mệnh dành cho những người da đen là trở thành người da trắng.

2. Tìm kiếm Mặt nạ Trắng

Những người da đen đã bị tước bỏ tư cách con người và bị phân biệt đối xử trong nhận thức của chính họ. Họ sống với địa vị thấp hèn khi phải bắt chước những người da trắng. Cảm giác về sự thấp hèn bao trùm, và những lời nói của họ gần như vô giá trị. Họ chỉ là cái bóng

nhật nhòa của người da trắng. Đối với những người “Da đen”, chủng tộc là yếu tố có tầm ảnh hưởng lớn hơn tất cả những phương diện sinh tồn khác mà người da đen phải đối mặt khi đón nhận chiếc mặt nạ da trắng - chiếc mặt nạ có thể, bằng cách này hay cách khác, xóa đi thân phận da đen, giống như lời Cliff: “tôi không phải là người mà các ông cho phép tôi được là.”[2].

Trong tác phẩm *Nếu tôi có thể viết nó trong lửa*, Michelle Cliff đã nhấn mạnh những tác động của nền cai trị thực dân, những khác biệt được nêu bật giữa những người Jamaica mang màu da đen và màu da sáng, và giờ đây họ bị chia tách bởi những khác biệt về đặc điểm hình thể và địa vị kinh tế - xã hội. Các cá nhân có vai trò khác nhau phụ thuộc vào màu da của họ. Cliff cũng trình bày cuộc đấu tranh vì nhân dạng của những người Jamaica, dưới ảnh hưởng của người Anh và sự phủ nhận nhân dạng của chính họ. “Đối với chúng tôi, những người là công dân của Khối Thịnh vượng chung, hoàng gia là biểu tượng hoàn hảo của quyền thống trị”[2].

Fanon chỉ ra rằng sự phân hóa nhân cách mà một người da đen trải qua chỉ có thể dẫn đến sự phai nhạt và mơ hồ. Những người da đen luôn luôn bị gắn với những ấn dụ kinh khủng mang ý nghĩa tiêu cực được áp đặt từ quan điểm của người da trắng.

Cảm giác về sự thấp hèn và không tồn tại chi phối những người da đen. Quan điểm cho rằng “tội lỗi gắn liền với người da đen và đức hạnh gắn với người da trắng” đã dẫn tới sự hình thành thân phận khác biệt của người da đen. Do một sự vô thức chung, người da đen thường được gắn với sự ngu ngốc, tội lỗi, tằm tối và xấu xa.

Do đó, dưới tác động của phức cảm tự ti, những người dân thuộc địa bị đẩy vào một khoảng trống khủng khiếp, một khoảng mờ nhạt của lịch sử và phần quá khứ bị lãng quên. Những người dân thuộc địa đã xóa bỏ sự tồn tại của ý thức da đen trong mối liên hệ với cội nguồn văn hóa bản địa của họ. Vong bản, bản

thân nó là một dạng mâu thuẫn, do nó gắn liền với sự khu biệt. Ngôn ngữ dường như đã làm triệt tiêu phẩm giá của những người da đen. Dưới tác động của các quy luật Tốt đẹp-Xấu xa, Xinh đẹp-Xấu xí và Trắng-Đen, những người da đen, một cách vô thức, đã gây nên một sự rạn vỡ trong ý thức bản sắc của chính họ.

Fanon cho rằng ngôn ngữ trở thành một chi số của không chỉ khác biệt văn hóa mà còn cả sự mất cân bằng quyền lực. “Nhưng điều chúng ta đang tìm kiếm bỗng trở nên dễ hiểu: Việc làm chủ ngôn ngữ có thể đem lại sức mạnh vô song” [1]. Ngôn ngữ đem lại cho con người sức mạnh và phẩm giá. Fanon trích dẫn một ví dụ nổi tiếng để minh họa cho bản năng dễ thấy của người da đen trong việc háo hức tiếp thu thái độ và giá trị của người da trắng.

Tại sao tư tưởng phân biệt chủng tộc lại tồn tại dai dẳng đến như vậy? Điều gì có thể giải phóng một bản ngã tươi mới và giúp nó đạt được ý thức cá nhân thực sự?

Châu Phi của những người da đen được coi là một khu vực trì trệ, man rợ, mông muội và dã man. Tại những khu vực nhất định của châu Phi, chủ nghĩa gia trưởng ngu ngốc liên quan đến người da đen và tư tưởng đáng khinh của nó được bắt nguồn từ văn hóa phương Tây, nền văn hóa cho rằng người da đen không có khả năng tư duy logic cũng như sáng tạo khoa học, theo tất cả ý nghĩa trần trụi nhất của những từ này.

Khi nền văn minh châu Âu tiếp xúc với thế giới của những người da đen, những con người dã man đó, tất cả đều nhất trí rằng: người da đen chính là nguyên nhân của những điều xấu xa. Nhưng giờ đây, sự vô thức phổ biến đó đơn giản chỉ là sự tổng hợp của những định kiến, tư tưởng hoang đường và là thái độ chung của một nhóm người nhất định. Tốt đẹp-Xấu xa, Xinh đẹp -Xấu xí và Trắng-Đen là mô hình của sự khác biệt. Trong quan điểm về văn minh, những người da trắng tôn vinh cái gọi là những phát kiến địa lý và những cuộc khai thác (thuộc địa). Trong khi đó, các cư dân bản địa lại được coi là những người mông muội hơn so với họ.

Những người da đen đã nhận ra rằng việc thể hiện bản sắc văn hóa da đen là vô nghĩa, và điều đó chỉ làm tăng thêm tính chất tiêu cực của họ. Những người da đen có một khao khát cháy bỏng là được làm người da trắng. Nhưng con đường đó đã đóng lại đối với họ. Họ đắm chìm trong nỗi cay đắng và oán hận. “Nói một ngôn ngữ đồng nghĩa với việc tiếp nhận một thế giới, một nền văn hóa. Bạn là người da trắng từ đầu đến chân. Nhưng với người da đen, họ không có văn hóa, văn minh, không có quá khứ lịch sử” [3].

Do đó, xuất phát từ điểm này trong sự xung đột thực dân, nguồn gốc da đen là một sự nhục nhã, bắt nguồn từ việc không thể khái niệm hóa bản sắc của mình bên ngoài khuôn khổ của tư tưởng thực dân. Nếu không, những người da đen sẽ tiếp tục là đối tượng bị phân biệt đối xử, bóc lột và khinh rẻ. Họ luôn là nạn nhân của những hành động và thái độ của người khác. Cliff và anh họ của bà, một người da đen điển hình, nói giọng nói của người da đen, được đối xử khác nhau. Bà nhận thức được những đặc quyền của việc có màu da sáng.

Dưới ảnh hưởng của một nền văn minh lớn ở trình độ cao hơn, nhân phẩm và vận mệnh của người da đen bị coi thường. Những người da đen luôn luôn cố gắng để tiếp thu và đạt được địa vị như người da trắng nhằm tạo nên cho mình một nhân dạng mới, trong khi che giấu phức cảm tự ti thấp hèn đáng xấu hổ của họ. Theo một ý nghĩa nào đó, họ là những người vô dụng và không ai biết đến.

Nhân dạng thực dân luôn là một vấn đề không ổn định và phức tạp. Tâm lý của người da đen bị tổn thương khi họ nhận ra rằng họ không bao giờ có thể đạt được địa vị như người da trắng - điều mà họ được dạy là phải khao khát đạt được, hay xóa bỏ thân phận da đen - điều mà họ được học là phải chối bỏ bằng được.

3. Kết luận

Giờ đây, người da đen chỉ có thể biết cam chịu, trong tâm tưởng, một nỗi nuối tiếc và uất

hận cay đắng, và chúng ta có thể kết luận rằng, trong bối cảnh thời kỳ hậu thực dân, phức hợp của sự phi nhân tính và phân biệt đối xử đối với những người dân bị thực dân hóa chỉ có thể được giải quyết bằng sự nhẫn nại và thấu hiểu, thông qua việc kêu gọi lòng nhân đạo, niềm tin, phẩm giá, tình yêu, và tấm lòng từ thiện. Một khi người này còn là “thượng đẳng” hơn người khác, thì khi đó tư tưởng thực dân vẫn còn tồn tại.

Tài liệu tham khảo

- [1] Fanon, Frantz, *Giới thiệu: Màu da đen, Mắt na Trắng*, New York, Grove Press, Charles Lam Markmann (dịch) 1967, 7-40.
- [2] Cliff, Michelle, Nếu tôi có thể viết nó trên lửa, tôi sẽ viết nó trên lửa, trong: *Một nghiên cứu nhân học về văn học của những cư dân vùng Caribe*, The New Press, New York, 1994.
- [3] Loomba, Ania, *Chủ nghĩa thực dân/Chủ nghĩa hậu thực dân*, New York – Routledge, 2004.

A rough analysis of the predicament of black identity

Liang Jin-song¹, Zhang Zhifu¹, Tang Guo-qing²

¹ Guangxi University, Nanning, Guangxi, China

² Guangxi University for Nationalities, Nanning, Guangxi, China

The essay discusses the postcolonial discourse, the dilemma of black's identity under the prototype and stereotype of the white civilization and how the black become the victims of the denial to their cultural core and the rejection of the white main stream culture.